

Slutrapport projekt H0733452

Jordbearbetningssystem för uthållig spannmålsproduktion 2008-2010

Bakgrund

Intresset för reducerad bearbetning är fortsatt stort bland lantbrukare och maskintillverkare, och aktiviteter där jordbearbetning demonstreras är ständigt välbesökta. Begreppet plöjningsfri odling och dess för- och nackdelar är känt sedan tidigare och har nu ersatts av nya möjligheter inom konceptet reducerad bearbetning (Johansson, 2004). Under årens lopp har det ständigt funnits ett intresse för att minska kostnaden för jordbearbetning. Grund plöjning, direktsådd, plogfri odling är tekniker som undersökts (Arvidsson *et al.*, 2002). Under 2000-talet har flera nya jordbearbetningsredskap introducerats på marknaden som gör det möjligt att med effektiv reducerad jordbearbetning ersätta den traditionella med minskade kostnader både vad avser bränsleförbrukning och arbetstid. Svårigheten för lantbrukaren består i att värdera ny teknik på den egna gården. Huvudsyftet i projektet är att systematiskt jämföra och utreda skillnaderna mellan olika bearbetningssystem i en marknadsanpassad, vetedominerad växtföljd, att ta fram ett beslutsunderlag för lantbrukare som står i begrepp att förändra bearbetningssystem, att tydliggöra de biologiska och ekonomiska effekter olika systemlösningar medför. Projektet (0433032) startade under våren 2005 och de två första skördeåren (höstvet) har redovisats tidigare (Wallenhammar, 2008). Här redovisas resultaten från 2008-2010 med tyngdpunkt på 2010.

Material och metoder

Konventionell bearbetning och olika reducerade bearbetningssystem jämfördes i en femårig växtföljd, och de biologiska effekterna, inverkan på skördens storlek och kvalitet, beståndsutveckling, angrepp av jordbundna sjukdomar, stråbas-, bladsjukdomar samt örtgräsens utveckling har bestämts. Under hösten 2005 anlades tre fältförsök med höstvet, efter förfrukt korn med halmen väl hackad och spriden; i Mosås, Örebro, Vreta Kloster och Säby, Ultuna egendom. Försöksplan, och bearbetningsredskap redovisas i tabell 1 och 2. Grödsekvensen var; höstvet, höstvet, vårraps, korn och höstvet. Försöken har utförts av HS Konsult AB, Örebro, Hushållningssällskapet Rådgivning Agri AB, Linköping och av avdelningen för Jordbearbetning, Inst f Mark och Miljö, SLU. Samtliga försök är sådda rutvis med en Crossboard-utrustad Väderstad Rapid. Försöksdesignen är en modifierad split-plot design med 2 x 4 led x 4 block (tabell 1). Rutstorleken är ca 80 m², anpassad efter maskinbredd och rutlängden minst 10 m.

Tabell 1. Försöksplan i serie R2-5077.

Försöksled	Bearbetning
A.	Plöjning normalt djup (25 cm) med konventionell växelplög
B.	Plöjning grunt (ca 10 cm) med specialplög
C.	Kombinationsredskap för djup bearbetning (10-15 cm)
D.	Kombinationsredskap för grund bearbetning (5-6 cm)
	1. Obehandlat
	2. Fungicidbehandlat

Tabell 2. Beskrivning av försöksplatser och bearbetningssystem.

Försöksled	Mosås, T-län	Vreta kloster, E-län ¹	Ultuna, C-län
	Mullhalt: 3,4 % Ler: 37 %, pH:6,7	Mullhalt: 4,1 % Ler: 36 %, pH: 6,9	Mullhalt: 4,5 % Ler: 50 %; pH: 6,9
A.	Växelplog, 20 cm	Växelplog, 20 cm	Växelplog, (Överrum), 20 cm
B.	Växel plog, 15 cm	Växelplog, 12-13 cm	Ecomat, 10 cm
C.	Kerner, 15 cm	John Deere Mulch Tiller	Top Down, 15 cm
D.	Carrier, 5 cm, 2 ggr	Carrier, 5 cm ¹ , 2 ggr	Carrier, 5 cm, 2ggr

¹Dalbo Farmer disc 2009

Växtskyddåtgärder

Fungicidbehandlingarna utfördes i halva försöket enligt plan (tabell 1) medan övriga behandlingar utfördes i hela försöket.

År 2008. Fungicidbehandling i full blom med Amistar 0,8 l ha⁻¹. Rapsbaggar behandlades vid tre tillfällen på samtliga platser. Spillhöstvetete behandlades i Mosås och Ultuna.

År 2009. Fungicidbehandling mot bladfläcksvampar i DC 37-39. I Mosås och på Ultuna användes Acanto 0,2 l /ha⁻¹, på Vreta Kloster en blandning av Stereo 0,8 l/ha⁻¹ och Amistar 0,25 l/ha⁻¹. Insekticidbehandling genomfördes på Vretra Kloster i DC 37-39. Broddbehandling med Topsin WG i Vreta Kloster den 12 nov, och i Uppsala den 14 dec. Ingen behandling i Örebro

År 2010. Fungicidbehandling i DC 37-39 med Proline (propiokonazol) 0,4 l/ha⁻¹ samt i DC 55-59 Proline 0,4 l/ha⁻¹. Insekticidbehandling gjordes i samtliga försök i DC 55-59.

Provtagningar och analyser

Profilprov för kvävebestämning har uttagits ledvis vid två tidpunkter, under senhösten nov-dec samt på våren före sådd. Per samruta har tagits 6 stick 0-30 cm, 3 stick 30-60 cm och 3 stick 60-90 cm. Proverna har frysts och analyserats vid Eurofins Agro AB, Kristianstad resp Inst f mark och miljö, SLU. Den skördade kärnan har analyserats avseende vattenhalt, renvikt, rymdvikt och N-halt.

Observationer och graderingar

Planttäthet har bedömts efter avslutad uppkomst 0-100. Planräkning utfördes längs 2 löpmeter rutvis, och följdes upp av axräkningar efter samma sträckor. Ogräs har räknats rutvis före ogräsbekämpning på 4 x 0,25 m².

Växtpatologiska undersökningar

Provtagning för sjukdomsgradering av bladfläcksvampar och stråbassjukdomar gjordes i mitten av juli, motsvarande DC 87. Tio slumpmässigt utvalda plantor grävdes upp rutvis och förvarades svalt i kylrum (+8 C). Bladfläcksvampar har bedömts på de tre översta bladen enligt Olofsson och Qvarnström (1983). Före bedömning av rotdödare enligt indexmetod (Wallenhammar och Pettersson, 2003) tvättades rötterna i rinnande vatten.

Statistik

Resultaten har bearbetats vid försöksavdelningen f Jordbearbetning, Inst f Mark och Miljö, SLU med SAS-Mixed Model. Växtpatologiska data har dessutom bearbetats med variansanalys (ANOVA) och Duncan's Multiple range test.

Resultat

Effekter av bearbetningssystem på fröskörd och beståndsrelaterade parametrar av vårraps visas i tabell 3. Försöksplats Vreta Kloster kasserades, sedan torra förhållanden resulterat i en långt utdragen etableringsfas som skapade problem med rapsbaggar. I Örebroförsöket var skörden för plöjda led mellan 15 och 20 % högre jämfört med reducerad bearbetning I Örebroförsöket fanns inga skillnader mellan behandlat och obehandlade led. I Uppsala noterades inga skillnader i fröskörd mellan de olika bearbetningssystemen (tabell 5). Fungicidbehandlig har gett stor skördeökning i Uppsala, och hänförs till angrepp av

svartfläcksjuka (*Alternaria brassicae*). Skördeökningen blev i medeltal 14 % och ca 40 % av skidans yta var angripen. Förekomsten av bomullsmögel var låg, i medeltal 1 %.

Analyserna av markkväveinnehåll visar skillnader i nivå mellan försöksplatserna (resultat visas ej här). Nettoförluster förekom under vinterhalvåret i Örebro, medan det i Vreta Kloster och Uppsala uppmättes större kvävemängder på våren jämfört med i november. Tydliga skillnader går inte att utläsa, men genomgående återfinns relativt lägre kväve mängder i led D, den grunda bearbetningen.

Tabell 3. Skörd, råfett och plantantal vår av vårraps 2008 vid olika jordbearbetnings-behandlingar, med och utan fungicid, för respektive försöksplats samt medeltal av två försöksplatser.

Försöksled	Mosås				Ultuna				Totalt			
	Skörd vh=9 kg ha ⁻¹	Rel tal	Råfett Plantor vår st m ²	Plantor vår st m ²	Skörd vh=9 kg ha ⁻¹	Rel tal	Råfett Plantor vår st m ²	Plantor vår st m ²	Skörd vh=9 kg ha ⁻¹	Rel tal	Råfett Plantor vår st m ²	Plantor vår st m ²
A1. plöjn 25 cm	1617	100	726	71	2790	100	2309	106	2228	100	1518	89
A2. plöjn 25 cm. fungicid	1750	105	771	74	3180	114	2688	112	2466	111	1730	93
B1. plöjn 10 cm	1830	100	798	81	2880	100	2360	126	2353	106	1579	103
B2. plöjn 10 cm. fungicid	1720	94	771	74	3210	112	2673	114	2467	111	1722	94
C1. bearbetn 15 cm	1400	100	602	62	2740	100	2218	112	2067	93	1410	87
C2. bearbetn 15 cm. fungicid	1430	102	624	57	3220	118	2717	96	2326	104	1670	77
D1. bearbetn 5 cm.	1270	100	553	86	2850	100	2347	134	2062	93	1450	110
D2. bearbetn 5 cm. fungicid	1210	95	534	75	3240	114	2683	128	2229	100	1608	101
A. plöjn 25 cm	1710	100	749	72	2980	100	2499	109	2347	100	1624	91
B. plöjn 10 cm	1770	104	784	78	3050	102	2517	120	2410	103	1650	99
C. bearbetn 15 cm	1410	83	613	60	2980	100	2467	104	2196	94	1540	82
D. bearbetn 5 cm.	1240	73	544	80	3050	102	2515	131	2145	91	1529	106
1. utan fungicid	1540	100	670	75	2810	100	2308	119	2177	100	1489	97
2. fungicidbehandlat	1530	99	675	70	3210	114	2690	112	2372	109	1683	91
F 1 (bearb) <i>p</i>	0,006		0,008	es	es		es	es	es		es	<0,001
F 1 (bearb) LSD	280		133	(0,074)	(0,078)							7
F 2 (fungicid) <i>p</i>	es ¹		es	es	<0,001		<0,001	es	es		0,048	0,030
F 2 (fungicid) LSD					50		45				191	5

¹ es = ej signifikant

Effekter av bearbetningssystem på skörd av korn 2009, bestånd och proteinhalt redovisas i tabell 4. Små skördeskillnader fanns i Örebroförsöket, fungicidbehandlingen verkade något skördehöjande, och leden med den grundaste bearbetningen (led D) lämnade något lägre skörd jämfört med övriga behandlingar (tabell 4). Skördenivån var betydligt högre i Vreta Kloster och Uppsala jämfört med i Mosås. Stora skillnader i beståndstäthet förelåg, med i medeltal 288 plantor/m² i Mosås och 410 plantor/m² (uppgifter från Uppsala saknas). I Vreta Kloster ökade skörden med 19 % i fungicidbehandlade led, och i Uppsala med 8 % (tabell 4), trots relativt låga angrepp av bladsvampar i obehandlade led (ej redovisat här). Stråstyrkan vid skörd var i medeltal 48 i obehandlat och 78 i behandlade led och stråbrytningen 16 respektive 48 i Vreta Kloster. I Uppsala var stråstyrkan 51 respektive 58, och i Mosås 100. Höga mineralkväveförråd på hösten, i medeltal 48 kg ha⁻¹ i Vreta kloster och 83 kg ha⁻¹ i Uppsala (resultat visas ej här) har bidragit till en hög skördepotential, som kunnat bäras fram i fungicidbehandlade led. I Örebro var N-nivån i medeltal 24 kg ha⁻¹. De bearbetade leden (C och D) gav en något lägre skörd jämfört med plöjda led, i medeltal 98 % av led A och B. Inga signifikanta skillnader fanns.

Tabell 4. Kärnkörd, proteinhalt i kärna och plantantal vår av korn 2009 vid olika jordbearbetnings-behandlingar, med och utan fungicid, för respektive försöksplats.

Försöksled	Mosås				Vreta Kloster				Ultuna			
	Skörd vh=15 kg ha ⁻¹	Rel tal	Protein % av ts	Plant or m ⁻²	Skörd vh=15 kg ha ⁻¹	Rel tal	Protein % av ts	Plantor st m ⁻²	Skörd vh=15 kg ha ⁻¹	Rel tal	Protein % av ts	Plantor Antal m ⁻²
A1. plöjn 25 cm	5540	100	16,0	301	7090	100	11,6	384	6390	100	11,7	
A2. plöjn 25 cm. fungicid	5650	102	16,2	285	8460	100	11,6	432	7000	110	11,7	
B1. plöjn 10 cm	5710	103	16,1	302	7230	102	11,7	402	6360	100	11,9	
B2. plöjn 10 cm. fungicid	5620	100	16,5	298	8570	101	11,6	416	6690	105	12,1	
C1. bearbetn 15 cm	5460	98	15,9	285	6770	96	11,8	414	6150	100	12,2	
C2. bearbetn 15 cm. fungicid	5770	102	15,7	284	8350	99	11,3	418	6740	109	12,2	
D1. bearbetn 5 cm.	5450	98	15,5	256	7140	101	11,5	416	6310	100	12,0	
D2. bearbetn 5 cm. fungicid	5500	97	15,9	293	8160	96	11,3	410	6840	108	12,0	
A. plöjn 25 cm	5600	100	16,1	293	7770	100	11,6	408	6690	100	11,7	
B. plöjn 10 cm	5670	101	16,3	300	7900	102	11,6	409	6530	98	12,0	
C. bearbetn 15 cm	5610	100	15,8	285	7560	97	11,6	416	6450	96	12,2	
D. bearbetn 5 cm.	5480	98	15,7	275	7650	98	11,4	413	6570	98	12,0	
1. utan fungicid	5540		15,9	286	7060	100	11,6	404	6300	100	12,0	
2. fungicidbehandlat	5640		16,1	290	8390	119	11,5	419	6820	108	12,0	
F 1 (bearb) <i>p</i>	es ¹		es	es	es		es	es	es		0,013	
F 1 (bearb) LSD											0,3	
F 2 (fungicid) <i>p</i>	es		es	es	<0,001		es	es	<0,001		es	
F 2 (fungicid) LSD												

¹ es = ej signifikant

Effekter av bearbetningssystem på skörd av höstvet 2010, bestånd och proteinhalt redovisas i tabell 6-8. Stora utvinningsskador drabbade försöksplatserna i Mosås och Vreta Kloster. Skörden reducerades mellan 16 och 31 % i led D och C i Mosås. I Vreta Kloster förmådde beståndet som reducerats till drygt hälften, att kompensera med ökad bestockning och en måttlig skördereduktion mellan 3 och 5 % jämfört med djup plöjning. I Uppsala genomfördes broddbehandling den 14 december, dagen innan ett flera månader långt snötäcke lade sig, och beståndet var fullgott i hela försöket. Angrepp av vetedvärgsjuka bedömdes variera mellan 10 och 20 % i led C och D, men förefaller inte ha påverkat skörden. Uppförelning av snärjmåra blev särskilt påtaglig i reducerade led, och täckte mellan 40 och 50 % av markytan i reducerade led i Mosås och Uppsala 2010 (ingen gradering utförs i Vreta Kloster).

Fungicidbehandlig har ökat skörden med i medeltal 10 % i Vreta Kloster, i övriga försök fanns inga effekter, vilket också återspeglas i låga angreppsnivåer av bladfläckar (tabell 10). N-förråden på våren var fortsatt lägst i Mosås, 25 kg ha⁻¹, 44 kg ha⁻¹ i Vreta Kloster och 70 kg ha⁻¹ i Uppsala.

Tabell 5. Skörd 15 % vh, upptaget N av ts, proteinhalt i kärna, planttäthet och örtogräs i höstvetete (Olivin). Mosås, T-län 2010.

Försöksled	Skörd kg ha ⁻¹	Rel tal Fak 1	Rel tal Fak 2	Protein % av ts	Upptaget N av ts kg ha ⁻¹	Stråstyrka 0-100	Plant- täthet 0-100	Örtogräs st m ⁻²	Plantor m ⁻² antal	Ax m ⁻²
A1. Plöjn 25 cm	6760	100	100	11,5	116,6	99	83	138	396	413
A2. Plöjn 25 cm.	7500	100	111	11,1	123,8	100	83	128	367	382
Fungicidbeh										
B1. Plöjn 10 cm	7150	106	100	11,6	124,3	99	81	211	359	372
B2. Plöjn 10 cm.	6990	93	98	11,3	118,4	99	81	174	375	397
Fungicidbeh										
C1. Bearbetn 15 cm	5090	75	100	11,6	87,3	95	64	127	255	316
C2. Bearbetn 15 cm.	4720	63	93	11,9	83,6	93	61	149	239	281
Fungicidbeh										
D1. Bearbetn 5 cm.	6110	90	100	11,6	105,8	95	76	149	291	351
D2. bearbetn 5 cm.	5880	78	96	11,5	101,3	98	74	145	304	383
Fungicidbeh										
A. Plöjn 25 cm	7130	100		11,3	120,2	99	83	133	382	398
B. Plöjn 10 cm	7070	99		11,5	121,4	99	81	192	367	385
C. Bearbetn 15 cm	4910	69		11,8	85,5	94	64	138	247	299
D. bearbetn 5 cm.	6000	84		11,6	103,6	96	75	147	298	367
1. Utan fungicidbehandling	6280		100	11,6	108,5	97	76	156	325	363
2. fungicidbehandlat	6270		100	11,5	106,8	97	75	149	321	361
CV:	11,2			5,3	14,7	3,8	3,0	19,1	17,3	15,4
LSD F1:	1520			es	es	es	13	es	64	es
LSD F2:	es			es	es	es	es	es	es	es

¹ es = ej signifikant.

Tabell 6. Flerårigt försök med jordbearbetningssystem. Skörd 15 % vh, proteinhalt, upptaget N av ts, planttäthet och örtogräs i höstvetete (Olivin). Vreta kloster, E-län 2010.

Försöksled	Skörd ¹ kg ha ⁻¹	Rel tal Fak 1	Rel tal Fak 2	Protein % av ts	Upptaget N av ts kg ha ⁻¹	Strå- styrka 0-100	Plant- täthet 0-100	Plantor m ⁻²	Örtogräs st m ⁻²	Ax m ⁻²
A1. Plöjn 25 cm	6440	100	100	12,6	121	100	85	371		394
A2. Plöjn 25 cm.	6430	100	100	11,7	112	100	91	366		360
Fungicidbeh										
B1. Plöjn 10 cm	6090	95	100	12,8	116	100	84	284		376
B2. Plöjn 10 cm.	6550	102	108	11,8	115	100	91	360		367
Fungicidbeh										
C1. Bearbetn 15 cm	5750	89	100	13,3	114	100	36	228		317
C2. Bearbetn 15 cm.	6450	100	112	11,4	109	100	68	283		358
Fungicidbeh										
D1. bearbetn 5 cm.	5410	84	100	13,4	108	100	28	127		331
D2. bearbetn 5 cm.	6560	102	121	12,2	119	100	76	287		435
Fungicidbeh										
A. Plöjn 25 cm	6430	100		12,2	117	100	88	369		377
B. Plöjn 10 cm	6320	98		12,3	116	100	88	322		372
C. Bearbetn 15 cm	6100	95		12,3	112	100	52	256		338
D. bearbetn 5 cm.	5980	93		12,8	113	100	52	207		383
1. Utan fungicidbehandling	5920		100	13,0	115	100	58	253		355
2. fungicidbehandlat	6500		110	11,8	114	100	82	324		380
CV:	3,4			2,1	5		14,7	27,9		14,7
LSD F1:	290			0,3	es		12	91		es
LSD F2:	160			0,2	es		8	62		es

¹ es = ej signifikant

Tabell 7. Flerårigt försök med jordbearbetningssystem. Skörd 15 % vh, proteinhalt, upptaget N av ts, planttäthet och örtogräs i höstvetete (Olivin). Ultuna, C-län 2010.

Försöksled	Skörd ¹ kg ha ⁻¹	Rel tal Fak 1	Rel tal Fak 2	Protein % av ts	Upptaget N av ts kg ha ⁻¹	Strå- styrka 0-100	Plant- täthet 0-100	Plantor m ⁻²	Örtogräs St m ⁻²	Ax m ⁻²
A1. Plöjn 25 cm	6580	100	100	14,0	137	90	95	174	86	390
A2. Plöjn 25 cm. Fungicidbeh	6700	100	102	13,9	139	90	95	199	107	433
B1. Plöjn 10 cm	6730	102	100	13,8	139	90	95	217	168	380
B2. Plöjn 10 cm. Fungicidbeh	6660	100	99	13,9	138	90	95	154	212	389
C1. Bearbetn 15 cm	6820	104	100	14,0	142	90	95	236	194	420
C2. Bearbetn 15 cm. Fungicidbeh	6870	103	101	13,8	142	90	95	185	230	393
D1. bearbetn 5 cm.	7260	110	100	13,8	150	90	95	206	204	446
D2. bearbetn 5 cm. Fungicidbeh	7120	106	98	13,7	145	90	95	242	246	425
A. Plöjn 25 cm	6640	100		13,9	138	90	95	187	97	412
B. Plöjn 10 cm	6690	101		13,9	138	90	95	186	190	385
C. Bearbetn 15 cm	6850	103		13,9	142	90	95	211	212	407
D. bearbetn 5 cm.	7190	108		13,7	147	90	95	224	225	436
1. Utan fungicidbehandling	6850		100	13,9	142	90	95	208	163	409
2.fungicidbehandlat	6840		100	13,8	141	90	95	195	199	410
CV:	2,3			es	es			8,7	23,4	14,0
LSD F1:	390			es	es			22	48	es
LSD F2:	es ¹							es	33	es

¹ es = ej signifikant

Växtpatologiska undersökningar

Rotdödarindex samt procent angripen yta av bladfläckar i korn bestämdes (resultat visas ej här). Varken jordbearbetning eller fungicidbehandling gav effekter på rottdödarindex då inga statistiskt signifikanta skillnader kunde hittas. Däremot fanns skillnader mellan försöksplatserna (tabell 8). Rottdödarindex var högre på fältet i Örebro jämfört med de andra platserna. Högst angrepp av bladfläckar fanns i Uppsala fältet.

Tabell 8. Angeppsgrad (% yta) av bladfläckar och rottdödare (Sjukdomsindex). Medelvärde av samtliga försöksled på de olika försöksplatserna 2009, n=32.

Försöksplats	Rottdödare (SI)	Bladfläck (% yta)
Uppsala	8,5 b ¹	3,0 a
Vreta Kloster	8,4 b	0,2 b
Örebro	11,3 a	0,1 b

¹Olika bokstäver indikerar statistiskt signifikanta skillnader mellan försöksplatserna, p<0,05

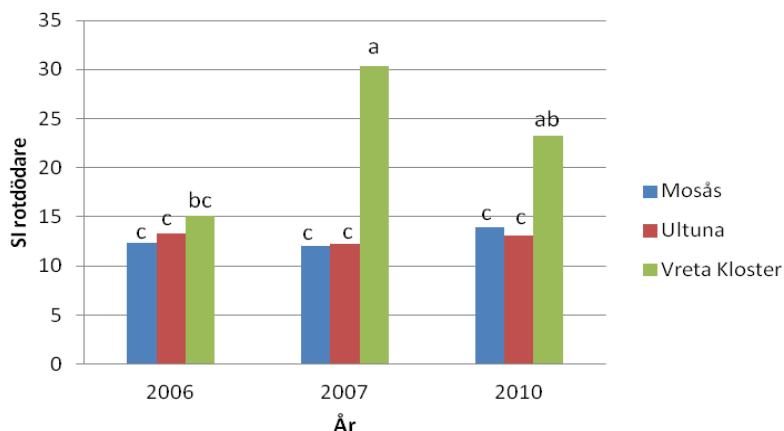
Tabell 9. Angeppsgrad (% yta) av bladfläckar (n=16) och sjukdomsindex (SI) av rottdödare (n=32) och stråknäck (n=32). Medelvärde av samtliga försöksled på de olika försöksplatserna 2010.

Försöksplats	Rottdödare (SI)	Bladfläck (% yta)	Stråknäck (SI)
Uppsala	13,0 b	3,8 b	12 b
Vreta Kloster	22,8 a	6,1 a	18 a
Örebro	14,0 b	1,1 c	13 b

¹Olika bokstäver indikerar statistiskt signifikanta skillnader mellan försöksplatserna, p<0,05

Stråknäckare, rottdödarindex samt procent angripen yta av bladfläckar i höstvetete bestämdes. Den enda signifikanta skillnad som finns är i Vreta Kloster där stråknäckangreppet är lägre i led C (resultat visas ej här). Ett medeltal av samtliga nio försök (resultat visas ej här) visar en signifikant sänkning av stråknäckindex i fungicidbehandlade led. Däremot hittades skillnader mellan försöksplatserna (tabell 9). Rottdödarindex och stråknäckindex var signifikant högre i Vreta Kloster. Angreppen av bladfläckar var signifikant skilda åt mellan samtliga platser. De högsta angreppen finns i plöjda led (tabell 10).

Figur 1 visar angrepp av rotdödare i höstvetete över tiden på de tre försöksplatserna.

Figur 1. Sjukdomsindex (SI) av rotdödare i höstvetete.

DNA- analyserna utfördes med relativ kvantifiering, dvs. resultaten är relativa ett referensprov, vilka då blir enhetslösa. I Tabell 11 presenteras resultaten från fyra utvalda led. Dominerande patogener är bladfläcksjuka och svartpricksjuka. DTR förekommer i mycket låga nivåer. Höga värden finns genomgående i led A, och av svartpricksjuka i led D i Mosås.

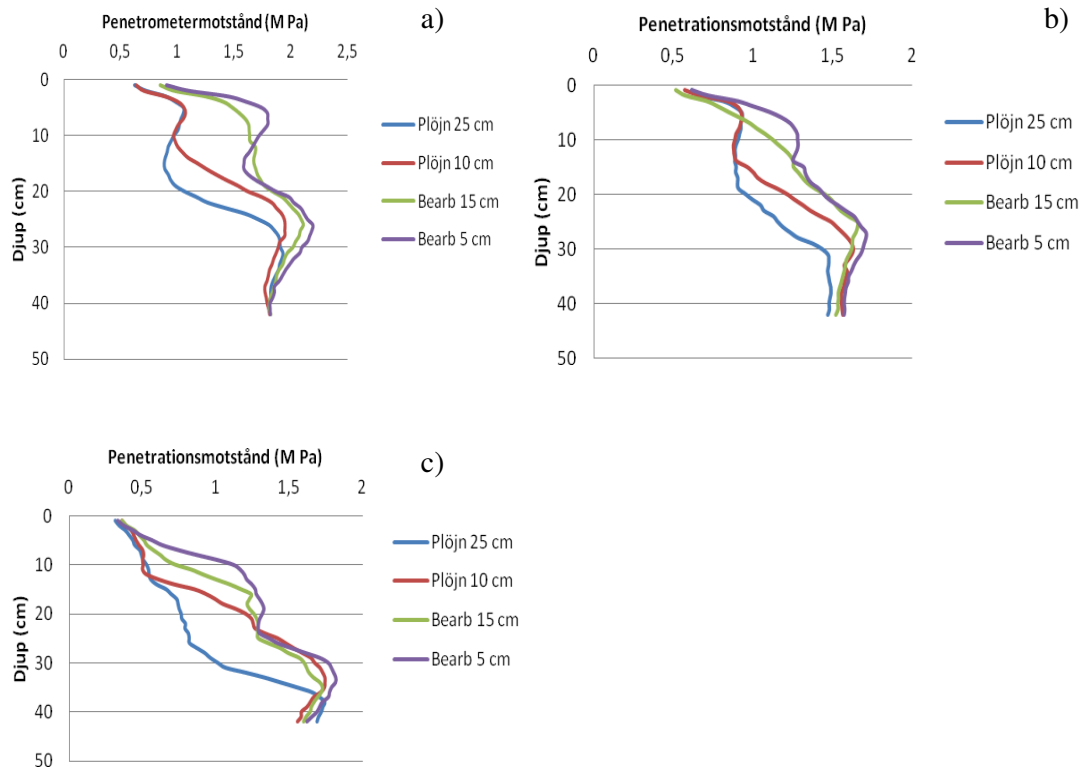
Tabell 11. Ledvis kvantifiering av vetets bladfläcksjuka *Drechslera tritici-repentis* (DTR), brunfläcksjuka (*Stagonospora nodorum*) och svartpricksjuka (*Septoria tritici*) 2010 med realtids-PCR i utvalda obehandlade led.

Behandling	Örebro			Vreta kloster			Uppsala		
	DTR	<i>S.nodorum</i>	<i>S.tritici</i>	DTR	<i>S.nodorum</i>	<i>S.tritici</i>	DTR	<i>S.nodorum</i>	<i>S.tritici</i>
A1 Plöjn 25 cm	3,27	41,00	64,86	31,69	115,17	55,76	3,37	52,47	176,71
B1 Plöjn 10 cm	0,02	7,02	24,44	1,94	54,93	51,34	12,67	20,70	98,89
C1 Bearbetn 15 cm	1,55	56,37	45,17	1,29	50,87	30,66	1,54	12,03	22,40
D1 Bearbetn 5 cm	0,79	36,79	222,32	21,65	81,90	48,73	0,58	17,75	25,81

Penetrometermätningar utfördes i början av maj 2010, och stora skillnader föreligger mellan platser. I Mosås är motståndet störst från början, och förtätas snabbt i profilen efter reducerad bearbetning (fig 2a), medan rötterna möter betydligt mindre motstånd på de andra platserna (fig 2b och 2c).

Ekonomi

Ekonomiskt utfall för stråsådesgrödorna i de olika bearbetningsalternativen visas i tabell 12. Maskinkostnaderna är beräknade enligt kalkylmodell från SLU(www.slu.se/mark) och avser nya maskiner med arealunderlag 200 ha. TB 2 i medeltal för de fyra ståsådesåren presenteras i tabell 13. Rapsgrödan uteslöts beroende på stora skördevariationer. Resultaten visar att Carrier leden har klarat sig hyfsat bra, men är inte alltid bäst. Enskilda grödor har påverkat det platsvisa resultatet som sammantaget är bäst i Uppsala. Medelmåttiga höstveteskördar i Vreta Kloster vägs upp av en hög kornskörd. Merintäkten för fungicidbehandling varierar mellan 23 och 405 kr ha⁻¹.

Figur 2. Penetrometermotstånd i jordprofilen på försöksfälten i a) Mosås, b) Vreta Kloster och c) Ultuna.

Tabell 12. Täckningsbidrag 2 (TB 2), kr ha⁻¹ för olika bearbetnings- och fungicidalternativ. Medeltal för försöksplatser och stråsådesgrödorna 20006, 2007, 2009, 2010. Prinsnivå 2012; vete 1:80 kr kg⁻¹, malkorn 1:61 kr kg⁻¹)

	Mosås	Vreta Kloster	Ultuna
Försöksled			
A. plöjn 25 cm	4584	3723	4871
B. plöjn 10 cm	4798	3969	4659
C. bearbetn 15 cm	3938	4240	4654
D. bearbetn 5 cm.	4502	4228	5084
1. utan fungicid	4227	3907	4860
2. fungicidbehandlat	4632	4206	4837

¹ TB 2 innefattar samtliga kostnader utom markkostnad samt intäkter exklusive arealersättning.

Diskussion

Resultaten visar att inverkan av behandlingarna med jordbearbetning och fungicid varierade mellan försöksplatser. Det avslutande höstveteåret var angreppen av bladsvampar lågt, och skördeökning erhöles endast i Vreta Kloster. De förväntat höga angreppen av DTR som under många år dominerat i Mellansverige uteblev under hela projektperioden, samtidigt som svartpricksjuka dominerade 2006 (Wallenhammar, 2008), då en stor merskörd i erhöles i Mosås där den mottagliga SW Harnesk odlades. När Olivin Ssd odlades på samtliga platser 2010 visade PCR-analyser att brunfläcksjuka och svartpricksjuka dominerade, medan DTR förekom i mycket liten omfattning (tabell 12). De högsta värdena förekommer i led med djup plöjning, där också beståndet varit bäst och förmodligen skapat mest gynnsamma förutsättningar för sjukdomarnas epidemiologiska förlopp.

Reducerad bearbetning ger hög risk för utvintringsskador. Dels finns halmresterna där vilket ledde till utvintringsskador i Uppsala 2006 i led C och D (Wallenhammar, 2008). De stora snömögelangreppen 2009-2010 orsakades främst av att spillplantor av korn bidrog till ett gynnsamt klimat för svamparna under ett långvarigt snötäcke på otjälad mark (tabell 6 och 7). En broddbehandling skall göras så sent som möjligt innan vinterns ankomst, och behandlingen vid luciatid i Uppsala var effektiv, medan behandlingen i mitten av november i Vreta Kloster hade svag effekt.

Angreppen av bladfläckar var lågt i korngröda, och de stora skördeökningar som erhöles i Vreta Kloster och Uppsala tillskrivs en stråförstärkning och minskad axbrytning. En okulär bedömning visade stråets noder var missfärgade.

Sjukdomsgraderingarna visar få statistiskt platsvisa skillnader finns för olika sjukdomar. Den enda signifikanta skillnad som finns är i Vreta Kloster där stråknäckarangreppet är lägre i led C. Ett medeltal av samtliga nio höstveteförsök visar en signifikant sänkning av stråknäckarindex i fungicidbehandlade led. Angreppen av bladfläckar på verkades inte av jordbearbetning i någon av behandlingarna. Inga signifikanta skillnader fanns heller mellan bearbetningar och rotdödare. Platsvisa sjukdomsindex ligger på samma nivå i Mosås och Uppsala (fig 1), vid slutavläsningen som vid den första avläsningen 2006. Däremot finns en höjning i Vreta Kloster från 14 år 2006 till index 34 år 2007 (Wallenhammar, 2008). Slutindex bestämdes till 20. Aggressiviteten hos rotdödarsvampar på olika lokaler behöver undersökas. Vi har i senare undersökningar konstaterat att isolat från Vreta Kloster är mycket aggressiva (Fathei, muntligen), och att skadorna blir större här än på andra platser kan inte uteslutas.

I detta projekt har vi specialstuderat förekomsten av sjukdomar. Skillnaderna i bearbetningsteknik är små, medan platsspecifika egenskaper framkommit genom dessa noggranna undersökningar. En beräkning av totalekonomi för stråsåden visar att Carrier leden haft bäst lönsamhet i flertalet jämförelser. Enskilda grödor har påverkat det platsvisa resultatet som sammantaget är bäst i Uppsala. Medelmåttiga höstveteskördar i Vreta Kloster vägs upp av en hög kornskörd. Merintäkten för fungicidbehandling varierar mellan 23 och 405 kr ha⁻¹. Vårrops som avbrottsgröda gick bra i Uppsala med samtliga bearbetningstekniker, med bäst TB2 i led B 4403 kr ha⁻¹ följt av led D 4290 kr ha⁻¹. Vid sämre förhållanden i Mosås, ett hårt motstånd (fig 1a) som gav böjda rötter i led med reducerad bearbetning, blev grödan en förlust i samtliga led. Carrier systemet har hävdats sig bäst i Uppsala försöket, och är i linje med andra undersökningar i området, senast en gårdsstudie av Pettersson (2011) där ett förbättrat avdunstningskydd bidragit till en bättre miljö för fröet.

Ytterligare aspekter kan läggas på val av bekämpningsstrategi. Genom att reducera bearbetningen minskar läckaget av fosfor och kväve samt minskar förlusterna av kol (Follet, 2001). Förhållandevis lägre mineralkväveförråd i led med reducerad bearbetning i denna undersökning pekar i samma riktning. Mindre kväve i omlopp i dessa led gör de totala miljövinsterna större på jordar med stort kväveinnehåll. Vidare är lägre förbrukning av drivmedel en positiv faktor. Detta skall vägas mot ett ökat behov av bekämpningsmedel mot utvintringssvampar, stråbassjukdomar, vetedvärgsjuka, bladfläcksvampar, svärbekämpade örtogräs, rotogräs och spillsäd. I försöken noterades en kraftig uppförökning av snärjmåra i reducerade led, något som också bekräftas av Gunnarsson (2011) i en gårdsundersökning. Uppförökning av rotdödare kan vidare minska kväveupptaget. Val av gröda kan vara avgörande för det totala kväveupptaget, och exemplifieras av korngrödan på Vreta Kloster där

den upptagna kvävemängden blev högst i växtföljden, och kan vara föranledd av en bättre N-mineralisering efter vårbearbetning.

I valet av bearbetningssystem måste både platsspecifika och generella faktorer beaktas. Tajmning av beståndsetableringen, är grundläggande för skördens storlek, vilket också har visats i andra undersökningar (Kästel och Engquist, 2009, Pettersson, 2011). Problem med rapsbaggar som följd av ojämn uppkomst blev påtagliga i projektet.

Prisbilden påverkar konkurrenskraften hos avbrottsgrödan, som måste ge en stabil och säker skörd och samtidigt betalas bra (Roland, 2012). Vid sämre förutsättningar som i Mosås, blir vårraps en riskgröda och det är då bättre att välja en mer odlings säker gröda. Vi har visat att stråsäden i den vetedominerade växtföljden gett stabil avkastning. Optimala bestånd varierar med plats och årsmån. De kraftigt reducerade höstvetebestånden i Vreta Kloster 2010 visade en stor bestockningspotential under rådande klimatbetingelser. Projektets erfarenheter visar att det är ekonomiskt motiverat att platsanpassa bearbetningen och grödvalet samt också om möjligt växla system och gröda efter årsmån.

Referenser

- Arvidsson, J., Andersson, F., Bölenius, E., Karlsson, J., Keller, T., Löfkvist, J., Myrbeck, Å., Rydberg, T., Svantesson, U., Svensson, T., de Toro, A. & Trautner, A. 2002a. Direktsådd. I: Jordbearbetningsavdelningens Årsrapport 2001. 103. Sveriges Lantbruksuniversitet, Uppsala. 12-13.
- Follet, R. F. 2001. Soil management concepts and carbon sequestration in cropland soils. Soil and Tillage Research. 61,1-2, 77-92.
- Johansson, C. 2004. Jordbearbetning. Försöksrapport 2003 för Mellansvenska Försökssamarbetet och Svensk Raps. 21-22.
- Gunnarsson, B-C., 2011. Preparatanvändning och ogräsförekomst på gårdar med olika bearbetningsstrategier. 61, Meddelanden från jordbearbetningen, Institutionen för mark och miljö, SLU.
- Kibite, S., Evans, L.E. 1984. Causes of negative correlations between grain yield and grain protein concentration in common wheat. Euphytica 33, 801-810.
- Kästel, D. och Engquist, M., 2009. Resurseffektiv vårsädesodling i plöjningsfria odlingsystem.. Hämtat från <http://hs-konsult.hush.se/?p=10884>
- Olofsson, B., Qvarnström, C. 1983. Utläggning, skötsel och bedömning av växtskydds försök. Växtskyddsrapporter.
- Pettersson, L. 2011., Beståndsetablering för optimerad malkornsodling.62. Meddelanden från jordbearbetningen, Institutionen för mark och miljö, SLU
- Roland, B., 2012. Varierad växtföljd inte självklart. Arvensis,7, 6-7.
- Wallenhammar, A-C. 2008. Grund plöjning gav bäst TB i vete efter vete. Arvensis, 3. rapporter, Jordbruk 25. Uppsala.
- Wallenhammar, A-C., Pettersson, B. 2003. Management of Take all in spring wheat by different precrops and seed treatments. Nordic Association of Agricultural Scientists 22nd Congress, July 1-4, 2003, Turku, Finland, 189.
- Personligt meddelande: Dr Jamshid Fathei, Lantmännen Bioagri AB, Uppsala

Publikationer

- Wallenhammar, A-C. 2008. Grund plöjning gav bäst TB i vete efter vete. Arvensis, 3.

Resultatförmedling till näringen

- Rådgivning och handel, Brunnby gård, i samband med Svearesan den 1 juli 2008 (ca 40 pers) Brunnby Lantbrukardag, 4 juli 2008. Lantbrukare från hela regionen ca 600 besökare.
- Seminarium för Väderstadverken vid avd f Jordbearbetning, 5 mars 2009, ca 40 deltagare
- HIR-konferensen, Uppsala, 6 oktober 2009. Muntlig presentation; ca 70 deltagare
- ÖSF-konferensen, Linköping, 1 december 2009. Muntlig presentation; ca 50 deltagare
- HIR-konferensen, Uddevalla 3 oktober 2010: Muntlig presentation ca 70 deltagare
- HIR-konferensen, Jönköping, 26 september 2011. Muntlig presentation, ca 80 deltagare

Planerade publikationer

- Rapport omfattande hela försöksserien, under publicering (www.hskonsult.se)
- Arvensis, 2013
- Peer reviewed artikel, 2013